

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

FOREIGN EXPERIENCE IN COMBATING DOMESTIC VIOLENCE: SOME ASPECTS

Чабайовський Т.В., к.ю.н.,
старший науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності

Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України

Проблему домашнього насильства можна назвати загальносвітовою, оскільки вона характерна для більшості країн світу. Особливе загострення відбулось в умовах пандемії COVID-19, коли рівень домашнього насильства значно зріс по всіх країнах світу, що стало поштовхом до вироблення нових, більш ефективних заходів виявлення, протидії та запобігання домашньому насильству. В статті проаналізовано досвід окремих країн світу щодо протидії та запобігання домашньому насильству, чия практика може бути доцільною для України.

Вихідні положення світових стандартів у сфері протидії домашньому насильству ґрунтуються на усвідомленні неприпустимості такого насильства, оскільки це є грубим порушенням прав людини. Найчастіше від нього страждають найбільш уразливі групи населення, які потребують підвищених заходів захисту.

Тобто домашнє насильство – це проблема не окремо взятої родини, де жертва залишається сам на сам із кривдником, це проблема всього суспільства, де злагоджена робота всіх інституцій допоможе протидіяти та подолати її. На сьогодні загальносвітовим закликом до всіх, кому відомо про факти домашнього насильства (жертви, свідки, сусіди тощо) – перестати замовчувати про такі факти.

Загальним трендом є швидке реагування на факти домашнього насильства шляхом застосування заборонних приписів стосовно кривдника, що активно використовується у багатьох країнах світу. Основною метою таких заходів є не тільки негайне припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення, а й забезпечення жертві впевненості у тому, що вона не залишиться сам на сам із своєю проблемою. Отже, постає завдання постійного вдосконалення та відпрацювання нових шляхів виявлення, припинення, протидії та запобігання домашньому насильству.

Таким чином, подальше вивчення та аналіз зарубіжного досвіду щодо запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема світової нормативної бази, інституту відповідальності, корекційних програм для кривдника є запорукою удосконалення вітчизняного законодавства та зменшення кількості випадків домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, захисний припис, жертва, кривдник, обмеження, заборона.

The problem of domestic violence can be called a global one, as it is typical for most countries. It has become particularly acute in the context of the COVID-19 pandemic, when the level of domestic violence has increased significantly around the world, which has prompted the development of new, more effective measures to identify, combat and prevent domestic violence. The article analyzes the experience of certain countries in combating and preventing domestic violence, whose practice may be appropriate for Ukraine.

The initial provisions of international standards in the field of combating domestic violence are based on the awareness of the inadmissibility of such violence, which is a gross violation of human rights. Most often, it affects the most vulnerable groups of the population in need of enhanced protection measures.

That is, domestic violence is not a problem of a single family, where the victim is left alone with the abuser, but a problem of the entire society, where the coordinated work of all institutions will help to counteract and overcome it. Today, there is a global call for everyone who knows about domestic violence (victims, witnesses, neighbors, etc.) to stop keeping silent about such facts.

The general trend is to respond quickly to domestic violence by applying restraining orders against the offender, which is actively used in many countries around the world. The main purpose of such measures is not only to immediately stop domestic violence, prevent its continuation or recurrence, but also to ensure that the victim is not left alone with her problem. Thus, there is a need to continuously improve and develop new ways to identify, stop, counteract and prevent domestic violence.

Thus, further study and analysis of foreign experience in preventing and combating domestic violence, including the global regulatory framework, the institution of responsibility, and correctional programs for the offender, is the key to improving domestic legislation and reducing the number of cases of domestic violence.

Key words: domestic violence, protective order, victim, perpetrator, restriction, prohibition.

Серед сучасних кримінологічних досліджень значна увага присвячена вивченню питання запобігання та протидії домашньому насильству. Оскільки дана проблема характерна для багатьох країн світу, доцільно постійно вивчати досвід зарубіжних країн щодо подолання домашнього насильства з метою запозичення позитивного досвіду.

Вивченню міжнародного та закордонного досвіду запобігання домашньому насильству присвячували свої наукові здобутки як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Зокрема, М. Акімов, А. Галай, В. Галай, В. Голіна, Л. Головка, Г. Горбова, К. Левченко, М. Легенька, І. Лубенець, М. Пашковська, М. Тучак, Н. Федоровська та ін.

Досліджуючи проблему домашнього насильства було з'ясовано, що у більшості країн існує спеціальне законодавство щодо протидії явищу насильства в сім'ї.

Наприклад, у Молдові сьогодні діє відповідна нормативна база щодо домашнього насильства, створено інституційні структури з особливими повноваженнями та національну систему захисту і надання допомоги жертвам насильства. Підґрунтям для цього став закон Республіки Молдова від 1 березня 2007 року № 45-XVI «Про запобігання і протидію насильству в сім'ї» [1], який визначено види насильства,

органи та установи, що наділені відповідними функціями, порядок винесення заборонного припису та ін.

Слід вказати, що на відміну від багатьох країн, в тому числі й України, в Молдові на законодавчому рівні серед видів насильства закріплено «духовне насильство», під яким розуміється підрич або применшення значущості задоволення духовно-моральних потреб шляхом заборони, обмеження, висміювання прагнень члена сім'ї та покарання за них, заборони, обмеження, висміювання доступу до культурних, етнічних, мовних або релігійних цінностей і покарання за залучення до них; нав'язування індивідуально неприйнятної системи цінностей; інші дії аналогічного характеру або з аналогічними наслідками (ст. 2 вищенаведеного закону). У Молдові діє розгалужена система органів, до яких може звернутися постраждала особа. Таким чином особа, щодо якої вчинено насильство в сім'ї, може подати заяву про вчинення акту насильства до: органу внутрішніх справ, судової інстанції, органу соціальної допомоги і захисту сім'ї та дитини, органу місцевого публічного управління. Серед останніх змін до вищезазначеного закону, слід вказати визнання жертвою дитину, не тільки відносно якої здійснювались акти

насильства, а й дитину-свідка домашнього насильства (до речі, такі зміни прийняті й в Україні).

Як і в багатьох країнах, у тому числі й у Молдові законом передбачено винесення органами поліції по відношенню до кривдника термінового заборонного припису терміном до 10 днів (відповідно до ст. 12-1 Закону Республіки Молдови «Про запобігання та протидію насильству в сім'ї» [1]).

Наступним заходом захисту жертви домашнього насильства є можливість винесення в судовому порядку (протягом 24 годин з моменту звернення) *захисного припису* (в Україні – обмежувального). В межах захисного припису до кривдника можуть застосовуватись наступні заходи примусу: тимчасово покинути спільне житло або не наближатися до оселі жертви незалежно від права власності на житло; триматися подалі від місця знаходження потерпілої, виключаючи будь-який візуальний контакт з потерпілою або її дітьми, іншими особами, які перебувають на утриманні; заборона будь-яких контактів, у тому числі по телефону, листування чи будь-яким іншим способом, з потерпілою чи її дітьми, з іншими особами, які перебувають на її утриманні; заборона наближатися до певних місць: місця роботи потерпілого, місця навчання дітей, інших окремих місць, які часто відвідує особа, що захищається; зобов'язання до вирішення справи сприяти утриманню спільних з потерпілим дітей; обмеження одностороннього розпорядження загальними благами; зобов'язання брати участь у програмі спеціального лікування чи консультування, якщо така дія буде визначена судом як необхідна для зменшення насильства або його зникнення; встановлення режиму тимчасового побачення з неповнолітніми дітьми; заборона на зберігання та носіння зброї (відповідно до ст. 15 вищезгаданого закону) [1].

Для контролю за виконанням кривдником перелічених обмежень застосовують в обов'язковому порядку електронний нагляд. Такий же спосіб контролю – електронні браслети для кривдників та спеціальні електронні пристрої для постраждалих осіб – використовують й в Румунії та Австрії [2, с. 165].

Серед заходів примусу в межах захисного припису особливої уваги заслуговує винесення щодо кривдника примусу на утримання спільних з жертвою дітей до припинення дії заходів захисту; а також примус до участі в спеціалізованих лікувальних чи консультаційних програмах як засіб зниження або усунення насильства.

Також вважаємо позитивним та гідним до наслідування досвід Молдови щодо *відмови від штрафів в якості санкції за вчинюване домашнє насильство* [3]. Такий механізм покарання карає, як правило, постраждалу жінку, адже зазвичай штраф сплачується із сімейного бюджету, тобто жертва страждає двічі – перший раз від насильства, а другий – коли змушена платити за те, що поскаржилась на кривдника.

Повертаючись до практики застосування обмежувального (захисного) припису, необхідно зауважити на широкому його застосуванні в багатьох країнах. Одночасно, слід враховувати, що основною проблемою досудового розслідування є відмова постраждалої особи від власних показань на будь-якій стадії розслідування. Причиною, в більшості випадків, є страх перед кривдником. Тому основним завданням правоохоронців є забезпечення безпеки жертви, яка постраждала від домашнього насильства. Таким засобом захисту і виступає тимчасовий заборонний припис.

Наприклад, у США серед обмежень, що передбачаються охоронними ордерами (яких буває три види), діють наступні: 1) надання виключного права володіння житлом особі, яка стала жертвою насильства в сім'ї. Це обмеження може бути встановлено, якщо позивач на відміну від відповідача має право проживати в цьому при-

міщенні, а також у випадку, якщо обидва мають право проживати в цьому приміщенні, але рівень необхідності володіння саме цим житлом превалює в позивача; 2) надання позивачу права піклуватись про неповнолітніх дітей; 3) заборона відвідувати дитину або обмеження часу на її відвідування; 4) грошова підтримка (зобов'язує відповідача виплачувати грошові утримання неповнолітнім дітям, які перебувають на піклуванні у позивача); 5) відшкодування збитків (зобов'язує відповідача відшкодувати збитки, що були завдані насильством); 6) заборона входу (якщо відповідач створює загрозу безпеці позивача чи дітей, йому забороняється входити і залишатися в оселі) [4, с. 163]. Звертаємо увагу читача, що перелік не є вичерпним, ми звернули увагу на найбільш важливі на нашу думку.

В Австрії заборонний припис виноситься поліцією (при наявності необхідних підстав), згідно з яким особа, яка становить небезпеку для оточуючих (членів сім'ї, співмешканців тощо), а її поведінка свідчить про наявний ризик вчинення посягань проти життя, здоров'я, свободи постраждалої особи, видаляється з місця проживання (незалежно від родинних зв'язків та права власності) із заборonoю повертатись туди, вилученням ключів та визначенням (тимчасово) іншого місця проживання (у разі опору кривдника до нього застосовуються заходи поліцейського примусу). Термін дії такого припису складає два тижні (при цьому поліція протягом перших трьох днів постійно спостерігає за поведінкою особи, щодо якої він винесений) [5, с. 10–11].

У Фінляндії не існує спеціальних мобільних груп із реагування на факти вчинення домашнього насильства. За викликом прибуває звичайний наряд патрульної поліції, як і на будь-яке інше місце подій. До того ж, поліцейські мають достатньо повноважень для того, щоби самостійно зібрати всі докази, опитати свідків та навіть затримати зловмисника, який скоїв домашнє насилля і поводить себе агресивно. Правопорушника у таких випадках затримують та відправляють до центру реабілітації, де йому можуть надати допомогу у подоланні наркотичної чи алкогольної залежності, а також здобути освіту. Функціонують у Фінляндії і шелтери (спеціальні притулки) для жертв домашнього насильства, де профільні фахівці негайно розроблять і почнуть реалізовувати персональний комплексний план допомоги (медичної, психологічної, соціальної, правової). До такої роботи разом зі співробітниками органів державної влади широко залучаються представники громадських організацій. У спеціальних притулках вони можуть знаходитися упродовж року [6].

У Норвегії також особливу увагу приділяють системі захисту жертви домашнього насильства. Зокрема, жертві гарантовано надається безкоштовний тимчасовий притулок (чи інше місце проживання), забезпечується доступ до цілодобової телефонної гарячої лінії з метою отримання порад та консультацій, а також надається правова та психологічна допомога, включаючи розробку плану персональної реабілітації (виходячи з першочергових потреб потерпілої особи). Виконання даної функції покладається на відповідний орган муніципальної влади [5, с. 12].

Такий досвід потребує уваги, оскільки доволі часто, жертва з дітьми після видалення кривдника з помешкання, залишається у квартирі з іншими родичами винного, зокрема, його батьками, сестрами, братами тощо. У таких умовах у переважній більшості на неї (дітей) буде здійснено, як мінімум, психологічний тиск, буде продовжено насильство різного характеру тощо. Отже, розміщення потерпілої особи в особливий центр (притулок), де буде надана комплексна допомога – часто виступає єдиним шансом уникнути подальшого знущання для жертви домашнього насильства.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що світове співтовариство в особі значної

частини розвинутих країн визнає явище домашнього насильства серйозною проблемою, яка потребує негайного вирішення. Оскільки під час екстремальних ситуацій в суспільстві (наприклад, під час епідемії, війни, стихійних лих тощо) такі явища як домашнє насильство зазвичай

загострюється, тому дослідження та обмін позитивним досвідом між державами у подоланні цього негативного явища дозволять знаходити нові, більш досконалі заходи протидії та запобігання, так як наслідок, знизити рівень насильства в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie: Lege Nr. 45 din 01-03-2007. Republica Moldova. *Versiune in vigoare din 30.12.18 in baza modificărilor prin, LP238* din 08.11.18 MO441-447 din 30.11.18 art. 709. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro (дата звернення: 26.04.2023 р.).
2. Ковальова О.В., Дубенко О.М. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. с. 163–167. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/40.pdf (дата звернення: 26.04.2023 р.).
3. Simion Ciocină. Când va abandona Republica Moldova tradiția violenței domestic / Deutsche Welle. Focus / Moldova. URL: <https://bit.ly/2O0jPK9> (дата звернення: 26.04.2023 р.).
4. Горбова Г. О., Галуцько В. В. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія. К. : Інститут публічного права, 2016. 226 с.
5. Акімов М. Правове регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в деяких державах Європи. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали круглого столу. Київ. Національна академія прокуратури України, 2019. 184 с.
6. Як поліцейські протидіють домашньому насильству у Фінляндії, дізнавалися курсанти ДДУВС / Новини ДДУВС від 28 листопада 2019 р. URL: <http://surl.li/gpwrpu> (дата звернення: 26.04.2023 р.).